

Uniwersytet Medyczny w Łodzi, Zakład Higieny i Promocji Zdrowia

Lek. stom. Mirosław Niedzin

**Dynamika oraz czynniki warunkujące używanie e-papierosów wśród młodzieży -
wyniki kilkuletniej obserwacji**

Rozprawa na stopień doktora nauk medycznych

Promotor: prof. dr hab. n. med. Kinga Polańska

Streszczenie

Papieros elektroniczny (e-papieros) jest produktem, który dostarcza aerozol zawierający nikotynę. Podczas gdy stosowanie e-papierosów może być korzystne wśród dorosłych palaczy (jako metoda rzucania palenia papierosów tradycyjnych) badania epidemiologiczne wskazują na negatywny wpływ tych produktów na osoby niepalące i młodzież. Szczególnie niebezpieczne i jednocześnie dość powszechne jest tzw. podwójne stosowanie, a więc używanie e-papierosów i jednocześnie palenie papierosów tradycyjnych.

W Polsce w latach 2010–2011 częstość aktualnego palenia e-papierosów w grupie osób w wieku 15-19 lat wynosiła 6%, natomiast w latach 2013-2014 wzrosła do 30%. Dodatkowo podwójne stosowanie wzrosło z 4% do 22%. Przyczyną tak dużego odsetka młodzieży używającej te produkty jest fakt, że do sierpnia 2016 roku e-papierosy nie podlegały żadnym regulacjom prawnym. Oznaczało to brak kontroli dotyczącej składu chemicznego, powszechność reklamy, brak ograniczeń dotyczących używania w miejscach publicznych, a przede wszystkim łatwą dostępność dla osób poniżej 18 roku życia i tym samym popularność wśród ludzi młodych. Dopiero Ustawa z dnia 22 lipca 2016 r. „O zmianie ustawy o ochronie zdrowia przed następstwami używania tytoniu i wyrobów tytoniowych” wprowadziła uregulowania prawne dotyczące używania e-papierosów, które w świetle obowiązujących przepisów traktowane są na równi z papierosami tradycyjnymi.

Badanie zrealizowane w okresie od listopada 2014 do maja 2015 roku na terenie powiatu piotrkowskiego potwierdziło wysoką częstość używania e-papierosów, w tym zwłaszcza podwójnego stosowania przez młodzież szkół gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych. Aby można było ocenić jak wyglądała dynamika używania e-papierosów i podwójnego stosowania na przestrzeni kilku lat oraz czy wprowadzona ustawa, znacznie ograniczająca dostępność tych produktów, wpłynęła na częstość ich używania podjęte zostało ponowne badanie na terenie tych samych szkół, z wykorzystaniem tych samych narzędzi badawczych. Dane uzyskane w

ramach przeprowadzonego powtórnego badania młodzieży szkolnej stanowią podstawę analiz wykonanych w niniejszej rozprawie doktorskiej.

Cel

Celem badania była ocena częstości i czynników warunkujących używanie e-papierosów i równoczesne stosowanie e-papierosów i papierosów tradycyjnych (podwójne stosowanie) oraz podatności na używanie tych produktów przez młodzież z powiatu piotrkowskiego. Szczególnie ważna była analiza dynamiki używania e-papierosów na przestrzeni 3 lat obserwacji.

Material i metody

Badaniem przekrojowym zrealizowanym w okresie od grudnia 2017 do lutego 2018 roku objęci zostali uczniowie szkół gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych powiatu piotrkowskiego.

Na realizację badania uzyskana została zgoda Komisji Bioetyki przy Uniwersytecie Medycznym w Łodzi (RNN/350/17/KE), Starosty Powiatu Piotrkowskiego, dyrekcji Powiatowego Centrum Zarządzania Oświatą w Piotrkowie Trybunalskim oraz dyrekcji placówek edukacyjnych, gdzie prowadzono badanie. Spośród 1979 uczniów uczęszczających do 16 szkół gimnazjalnych i 915 uczniów uczących się w 5 szkołach ponadgimnazjalnych na udział w badaniu zgodę wyraziło odpowiednio 1722 (87%) i 787 (86%) osób.

W celu zgromadzenia danych na temat palenia tradycyjnych papierosów oraz używania e-papierosów posłużono się kwestionariuszem ankiety wywodzącym się z Globalnego Badania Dotyczącego Używania Tytoniu Przez Młodzież. Anonimowy i dobrowolny kwestionariusz ankiety składał się ze 116 pytań.

Na potrzeby analiz wyodrębniono następujące kategorie statusu używania e-papierosów przez młodzież szkolną: osoby nigdy nieużytkujące e-papierosów, osoby aktualnie używające e-papierosy (uczniowie, którzy korzystali z e-papierosów co najmniej raz w ciągu ostatnich 30 dni) oraz osoby eksperymentujące z e-papierosami (używające ich ale nie w ciągu miesiąca poprzedzającego badanie). Osoby, które wskazywały, że w ciągu ostatnich 30 dni używały co najmniej raz e-papierosy i jednocześnie co najmniej raz zapaliły papierosa tradycyjnego uznane zostały za podwójnych palaczy. Podatności na używanie e-papierosów oceniano na podstawie dwóch pytań: 1) "Gdyby jedno z przyjaciół zaproponowało ci e-papierosa, skorzystałabyś/skorzystałbyś z oferty? ", 2) "Czy myślisz, że możesz zapalić e-papierosa w ciągu najbliższych 12 miesięcy". Uczniowie, którzy odpowiedzieli zdecydowanie nie na oba

pytania zostali sklasyfikowani jako „niepodatni”, a przy innych wariantach odpowiedzi osoby ankietowane zostały uznane za podatne na używanie e-papierosów.

Do identyfikacji czynników warunkujących używanie papierosów elektronicznych, podwójne stosowanie i predysponujących do rozpoczynania używania e-papierosów zastosowana została logistyczna analiza regresji jedno- i wieloczynnikowa. W analizach dotyczących dynamiki używania e-papierosów (2014/2015 vs. 2017/2018) dla oceny zmian częstości występowania kategorii rozpatrywanych w badaniu cech, użyto testu dla dwóch frakcji z dużych prób.

Wyniki

Okolo 32% młodzieży deklaroowało aktualne używanie e-papierosów, w tym 17% uczniów gimnazjum wskazywało na aktualne podwójne palenie. Co niepokojące, wśród uczniów szkół ponadgimnazjalnych odsetek podwójnych palaczy wynosił ponad 50% i był wyższy w grupie chłopców niż dziewcząt (57% vs. 43%; $p < 0,01$). Okolo 80% uczniów gimnazjum zostało sklasyfikowanych jako podatni na zapalenie e-papierosa. Znacznie niższy odsetek osób podatnych na użycie e-papierosów odnotowano wśród uczniów szkół ponadgimnazjalnych, którzy dotąd nie próbowali tych produktów (38%). Tylko 40% badanej młodzieży uważało, że używanie e-papierosów jest zabronione we wszystkich pomieszczeniach i na terenie należącym do szkoły. Na codzienne łamanie przez uczniów przepisów zabraniających używania e-papierosów na jej terenie, wskazywało ponad 25% badanych. Duży odsetek młodzieży gimnazjalnej postrzegał, że używanie e-papierosów podnosi ich atrakcyjność.

Przeprowadzone analizy pozwoliły zidentyfikować czynniki ryzyka aktualnego używania e-papierosów oraz podatności na używanie tych produktów, wśród których wyróżnić należy: posiadanie znajomych/przyjaciół, którzy używają e-papierosy; spożywanie alkoholu i palenie papierosów tradycyjnych; przekonanie, że e-papierosy są mniej szkodliwe od papierosów tradycyjnych oraz w przypadku podatności, postrzeganie dziewcząt używających e-papierosy jako bardziej atrakcyjne. Wyższe ryzyko podwójnego palenia odnotowano: wśród uczniów szkół ponadgimnazjalnych; chłopców; młodzieży, która miała znajomych/przyjaciół używających e-papierosy; tej, która uważała, że e-papierosy są mniej szkodliwe od tradycyjnych (lub nie miała wiedzy że palenie szkodzi zdrowiu) oraz wyrażającej przekonanie, że chłopcy, którzy używają e-papierosy są bardziej atrakcyjni.

Pomimo wprowadzonej w 2016 roku ustawy zasadniczo ograniczającej używanie e-papierosów, odsetek uczniów szkół gimnazjalnych deklarujących eksperymentowanie z tymi produktami i w grupie dziewcząt dla aktualnego stosowania, istotnie wzrósł na przestrzeni 3 lat (2014/2015 vs. 2017/2018). Wśród uczniów szkół ponadgimnazjalnych częstość używania e-

papierosów pozostała bez zmian. W grupie gimnazjalistów zmalał odsetek młodzieży deklarującej podwójne stosowanie na rzecz tylko e-papierosów wśród dziewcząt i tylko papierosów tradycyjnych wśród chłopców, natomiast wśród uczniów szkół ponadgimnazjalnych zaobserwowano, że wzrósł odsetek chłopców deklarujących aktualne podwójne palenie.

Wnioski

1. Przeprowadzone badanie wskazuje, że mimo nowelizacji „Ustawy antytytoniowej” znacznie ograniczającej dostępność e-papierosów, 1/3 młodzieży szkolnej deklaruje aktualne używanie papierosów elektronicznych, a 50% uczniów szkół ponadgimnazjalnych stosuje te produkty równocześnie z papierosami tradycyjnymi. Uczniowie nie posiadają również pełnej wiedzy w zakresie zakazu używania e-papierosów na terenie szkoły. Bardzo ważnym jest wypracowanie rozwiązań edukacyjnych i promocyjnych dostosowanych do potrzeb młodzieży, informujących ich o szkodliwym wpływie e-papierosów na zdrowie, w tym zwłaszcza podwójnego stosowania, z jednoczesnym wzmocnieniem i egzekwowaniem obowiązujących przepisów.
2. Szczególnie duży odsetek młodzieży podatnej na zapalenie e-papierosa odnotowano wśród uczniów gimnazjum. Istotne jest zatem jak najwcześniejsze prowadzenie działań promocyjnych zapobiegających inicjacji nikotynowej, w tym kreowanie wśród młodych osób mody na niepalenie i ogólne wzmocnienie zachowań prozdrowotnych.
3. Zidentyfikowane w badaniu czynniki predysponujące do używania papierosów elektronicznych powinny zostać wykorzystane w wypracowaniu skutecznych rozwiązań interwencyjnych. Realizowane działania powinny koncentrować się na całym spektrum negatywnych zachowań zdrowotnych (spożyciu alkoholu, paleniu papierosów tradycyjnych, używaniu e-papierosów), przekazywaniu informacji, że pomimo mniejszej szkodliwości e-papierosy nie są bezpieczne dla zdrowia, niwelowaniu postrzegania przez młodzież atrakcyjności papierosów elektronicznych oraz wzmocnieniu świadomego podejmowania decyzji, w tym odmowy stosowania w/w produktów.
4. Wprowadzone rozwiązania legislacyjne nie przyczyniły się do obniżenia częstości stosowania e-papierosów przez młodzież. Regulacje prawne są bardzo ważnym ale niewystarczającym elementem do zmiany zachowań. Kluczowym jest uświadomienie w zakresie obowiązujących przepisów, skuteczne ich egzekwowanie z jednoczesnym prowadzeniem działań interwencyjnych i edukacyjnych w tym zakresie.